

Nr 3(72) 2018

ISSN 2544-7068

BEZPIECZNY BANK

BFG BANKOWY
FUNDUSZ
GWARANCYJNY

Nr 3(72) 2018

ISSN 2544-7068

BEZPIECZNY BANK

BFG BANKOWY
FUNDUSZ
GWARANCYJNY

BEZPIECZNY BANK jest czasopismem wydawanym przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny od 1997 roku, poświęconym zagadnieniom stabilności systemu finansowego, ze szczególnym uwzględnieniem systemu bankowego.

KOMITET REDAKCYJNY

prof. Jan Szambelańczyk – redaktor naczelny
prof. Małgorzata Iwanicz-Drozdowska
prof. Ryszard Kokoszczyński
prof. Monika Marcinkowska
prof. Ewa Miklaszewska
prof. Krzysztof Opolski
dr Ewa Kulińska-Sadłocha
Ewa Teleżyńska – sekretarz redakcji

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA

Piotr Nowak – przewodniczący
prof. Paola Bongini
prof. Santiago Carbo-Valverde
prof. Dariusz Filar
prof. Eugeniusz Gatnar
prof. Andrzej Gospodarowicz
prof. Leszek Pawłowicz
Krzysztof Pietraszkiewicz
Zdzisław Sokal
prof. Rafał Sura

Artykuły publikowane w **BEZPIECZNYM BANKU** są recenzowane.
Za publikację naukową w **BEZPIECZNYM BANKU** Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznał trzynaście punktów.
BEZPIECZNY BANK (online) ISSN 2544-7068
Wcześniejsze wydania **BEZPIECZNEGO BANKU** miały numer ISSN 1429-2939

REDAKCJA

Krystyna Kawerska

WYDAWCA

Bankowy Fundusz Gwarancyjny
ul. Ks. Ignacego Jana Skorupki 4
00-546 Warszawa

SEKRETARIAT REDAKCJI

Ewa Teleżyńska
Telefon: 22 583 08 78
e-mail: ewa.telezynska@bfg.pl

Informacje dotyczące wymogów formalnych i edytorskich dla autorów publikacji znajdują się na stronie: **www.bfg.pl**

Problemy i poglądy

Andrzej Walitza*

Restrukturyzacja banków spółdzielczych w wybranych krajach pozaeuropejskich: wnioski dla polskiego sektora spółdzielczego

Streszczenie

W artykule przedstawiono doświadczenia w obszarze *resolution*¹, jakie płyną z analizy sektora banków spółdzielczych w trzech krajach pozaeuropejskich. Scharakteryzowano bankowość spółdzielczą w Japonii, Kanadzie i Kolumbii, ze szczególnym zaakcentowaniem roli i funkcjonowania organu *resolution*, instrumentów i procedur restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji oraz doświadczenia w ich stosowaniu w tych krajach. Wnioski płynące z analizy tych doświadczeń mogą być wartościowym materiałem studyjnym dla polskich spółdzielców oraz podmiotów odpowiedzialnych za nadzór i kształtowanie otoczenia regulacyjnego w Polsce.

Słowa kluczowe: *Resolution*, Bankowość Spółdzielcza, Instytucjonalny System Ochrony, Pomoc publiczna, Japonia, Kanada, Kolumbia

---

* Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

¹ Pod terminem *resolution* należy rozumieć: „metodę postępowania z bankami zagrożonymi upadłością, w której – co do zasady – wyeliminowana jest pomoc publiczna, a skutki złego zarządzania bankiem ponoszą jego akcjonariusze i wierzyciele” za: BFG: *Resolution jako narzędzie stabilności finansowej*, Bankowy Fundusz Gwarancyjny, Mar. 2017 r.

Cooperative Banks Restructuring in Selected non-European Countries: Recommendations for Polish Cooperative Banking Sector

Abstract

The article presents key experience in the field of *resolution* from three non-European perspectives. The general overview of the cooperative banking system in Japan, Canada and Colombia is presented, followed by in depth characteristic of the resolution authority, policies, instruments as well as experiences in their application. The analysis is summarized by presenting directions of development in the field of supervision and resolution regime, currently being under development. Conclusions can be valuable material for both the cooperatives themselves and for entities responsible for supervision and shaping the regulatory environment.

Key words: *Resolution*, Cooperative Banking, Institutional Protection Scheme, Public Aid, Japan, Canada, Colombia

Wstęp

Procesy restrukturyzacyjne banków spółdzielczych różnią się pomiędzy krajami. Wpływa na to wiele czynników, wśród których kluczowe znaczenie mają: wielkość sektora, poziom jego rozwoju, wdrożone regulacje i przede wszystkim historyczne doświadczenia w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych². Analiza doświadczeń innych krajów może być pomocna w dyskusji o rozwoju polskiego sektora bankowości spółdzielczej, który jest pochodną zarówno zmian legislacyjnych, jak i zmian w otoczeniu oraz praktyce rynkowej. Ostatnie lata przyniosły daleko idące zmiany w otoczeniu prawnym europejskiego i, w konsekwencji, także krajowego rynku bankowego. Po uchwaleniu nowelizacji ustawy dotyczącej funkcjonowania banków spółdzielczych³, z końcem 2015 r. rozpoczął się proces tworzenia instytucjonalnych systemów ochrony poszczególnych zrzeszeń – IPS⁴, a w czwartym kwartale 2018 r. zostanie zakończony model funkcjonowania zrzeszeń na wcześniejszych zasadach⁵.

² Por. International Association of Deposit Insurers: *Resolution Issues for Financial Cooperatives- Overview of Distinctive Features and Current Resolution Tools*, International Association of Deposit Insurers, Jan. 2018.

³ W dn. 13 września 2015 r. weszła w życie Ustawa o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających z dn. 25 czerwca 2000, Nr 119, poz. 1252 (tekst jednolity z dn. 19 października 2016 r. Dz.U. tj. Dz.U. 2016, poz. 1826).

⁴ W Polsce funkcjonują dwa zrzeszenia IPS: powołany na mocy decyzji KNF z dn. 3-go listopada 2015 r. System Ochrony Zrzeszenia SGS, do którego na koniec 2017 r. należało 196 banków, oraz powołany na mocy decyzji KNF z dn. 22-go grudnia 2015 r. System Ochrony Zrzeszenia BPS, do którego na koniec 2017 r. należały 292 banki. Zgodnie ze stanem na dzień 30 września 2018 r. toczą się prace związane z powołaniem trzeciego zrzeszenia – *Polskiego Banku Apeksowego*, który uzyskał zezwolenie na mocy decyzji KNF z dn. 21-go listopada 2017 r.

⁵ Artykuł 22b ust 12 ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych stanowi, co następuje: W zrzeszeniu, w którym został utworzony system ochrony, do którego przystąpił bank zrzeszający, dotychczasowa umowa zrzeszenia w odniesieniu do banków, które nie przystąpiły do systemu ochrony, wygasa w terminie 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy systemu ochrony. W zakresie zrzeszenia

Równolegle w 2016 r. nastąpiło wdrożenie do prawa polskiego zasad reżimu *resolution*⁶ – sformalizowanych procedur i procesów w obszarze przymusowej restrukturyzacji i kontrolowanej likwidacji banków, w tym banków spółdzielczych. Dwa lata funkcjonowania nowych warunków rynkowych pozwala na dokonanie wstępnej oceny nowych rozwiązań⁷, choć finalny model funkcjonowania sektora bankowości spółdzielczej nie został w pełni ukształtowany. Wskazuje na to m.in. długotrwały, nadal nie zakończony proces tworzenia trzeciego zrzeszenia⁸, oraz liczne dyskusje wśród spółdzielców⁹. Także dobra kondycja sektora finansowego obserwowana w ostatnich kwartałach spowodowała, że procedury i procesy *resolution* do tej pory nie zostały poddane weryfikacji rynkowej. Z tej perspektywy zasadne jest przeanalizowanie doświadczeń innych krajów i sformułowanie wniosków dla systemu krajowego.

W tym celu w niniejszym artykule analizowane są problemy bankowości spółdzielczej w Japonii, Kanadzie oraz Kolumbii. Są to przykłady skrajnie różne, zarówno z perspektywy wielkości, znaczenia oraz modelu funkcjonowania segmentu spółdzielczego, jak i doświadczeń w procesach nadzoru i reżimu *resolution*. W pierwszej kolejności omówiono kształt danego rynku oraz przedstawiono model nadzorczy oraz model *resolution*. Następnie opisano doświadczenia w zakresie pomocy publicznej oraz restrukturyzacji sektora bankowości spółdzielczej w warunkach kryzysów, które na przestrzeni lat występowały w tych trzech omawianych krajach. W podsumowaniu wskazano na instrumenty restrukturyzacyjne dostępne dla organu *resolution*, oraz doświadczenia w ich stosowaniu, a także sformułowano wnioski dla polskiej bankowości spółdzielczej.

---

zintegrowanego zastosowanie ma zapis art. 22o ust. 12 t. W zrzeszeniu, w którym zostało utworzone zrzeszenie zintegrowane, dotychczasowa umowa zrzeszenia w odniesieniu do banków, które nie przystąpiły do zrzeszenia zintegrowanego, wygasa w terminie 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy zrzeszenia zintegrowanego. Tym samym banki spółdzielcze, które nie przystąpiły dotychczas do systemu ochrony, mają czas na podjęcie decyzji dotyczącej strategii swojego dalszego działania do 23 listopada 2018 r. – w przypadku banków zrzeszenia SGB oraz do 31 grudnia 2018 r. w przypadku banków zrzeszenia BPS.

⁶ W Polsce procedura *resolution* została wprowadzona w drodze implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2015/59/EU z dn. 15 maja 2014 r. Bank recovery and resolution directive (BRRD) na mocy Ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji z dnia 10 czerwca 2016 r. Dz.U. 2016 poz. 996.

⁷ Patrz: A. Piechocińska-Kałużna, *Zalety i wady wprowadzenia systemu ochrony w sektorze banków spółdzielczych w Polsce*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Zeszyt 4, Poznań 2017.

⁸ Komunikat KNF w sp. udzielenia zezwolenia na utworzenie Polskiego Banku Apeksowego SA z dn. 21 listopada 2017 r.

⁹ Patrz: (online) www.pb.pl *Rozmowa z Michałem Ołdakowskim, wiceprezesem Spółdzielczego Systemu Ochrony SGB*, Puls Biznesu (dostęp: 04.09.2018).

1. Doświadczenia japońskiego rynku bankowości spółdzielczej

Jeden z największych oraz najbardziej rozwiniętych sektorów bankowości spółdzielczej na świecie funkcjonuje w Japonii¹⁰. Stanowi on istotną część systemu finansowego trzeciej, największej gospodarki świata, obsługując 25% wszystkich zgromadzonych w niej depozytów. Bankowość spółdzielcza złożona jest z trzech rodzajów podmiotów, co zostało przedstawione w tabeli 1. Największa część rynku jest obsługiwana przez banki spółdzielcze typu shinkin. Drugim co do wielkości segmentem japońskiej bankowości spółdzielczej są spółdzielnie branży rolniczej, leśnej i rybnej. Sektor bankowości spółdzielczej uzupełniają spółdzielnie kredytowe – *shinkumi* (*Credit Cooperatives*) oraz kasy pracownicze (*Labor Credit Associations*).

Tabela 1. Struktura systemu bankowości spółdzielczej w Japonii, stan na 31.12.2015 r.

Sektor bankowości spółdzielczej	Liczba instytucji	Udział w rynku (depozyty - %)	Institucja zrzeszająca	Liczba banków, które otrzymały pomoc państwową w celu podtrzymania wypłacalności
Banki typu shinkin	267	15	Centrala banków shinkin	27
Banki Shinnoren i Banki Shingyoren	114	8,70	Centrala banków Norinchukin	0
Banki typu Shinkumi (spółdzielnie kredytowe)	158	2	Federalny Bank Shinkumin – Zenshinkumiren	134

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (online) www.zenshinkumiren.jp/english/english.html, (dostęp: 15.06.2018), oraz BOJ: *Financial System Report*, Oct. 2016, oraz Shinkin Central Bank: *Annual Report*, Mar. 2018.

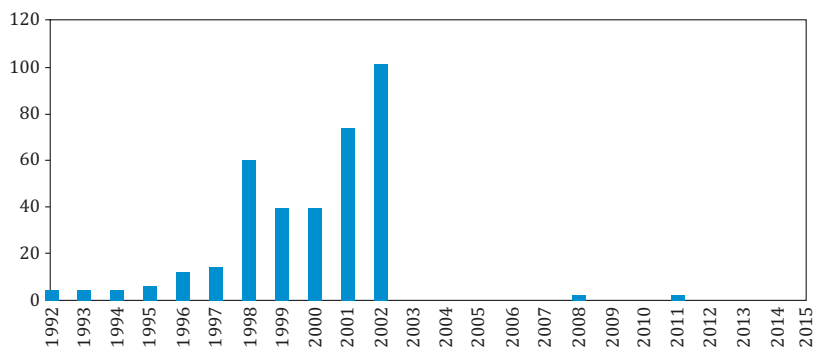
W Japonii za nadzór mikroostrożnościowy odpowiada Financial Services Agency, nadzorująca sektor bankowości spółdzielczej oraz pozostałe banki – banki miejskie (*city banks*) oraz banki regionalne. Podmiot ten posiada pewne prerogatywy w obszarze *resolution*, do których należy przede wszystkim opracowywanie planów restrukturyzacji we współpracy z Japońską Korporacją Ubezpieczeń Depozytów (Deposit Insurance Corporation of Japan) – DICJ, Bankiem Japonii oraz Ministerstwem Finansów. Zadaniem Banku Japonii jest utrzymanie stabilności całości systemu finansowego poprzez zapewnienie stabilnego dostępu do źródeł finansowania.

¹⁰ Patrz: A. Walitz, *Bankowość spółdzielcza w krajach pozaeuropejskich – Japonia*, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawa 2017, Tytuł monografii: Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym: wnioski dla Polski.

W tym celu Bank Japonii w 1998 r. przejął od Ministerstwa Finansów kompetencje w zakresie prowadzenia kontroli w siedzibie banków¹¹.

Począwszy od 2014 r. bezpośrednim organem posiadającym kompetencje w zakresie *resolution* jest DICJ¹². Podmiot ten odpowiada za procesy z zakresu *resolution* banków typu shinkin, unii kredytowych, spółdzielczych kas pracowniczych (*labor cooperatives*), centrali banków shinkin, centrali banków shinkumi, centrali banków Norinchukin oraz banku Rokhinren. Podział kompetencji, w którym instytucja ochrony depozytów jest niezależna od nadzorca oraz banku centralnego i odpowiada za procedurę *resolution* całego sektora bankowego, został usankcjonowany bezpośrednio po fali największych upadłości na japońskim rynku bankowym. Było to następstwem okresu, w którym Bank Japonii został zmuszony do ratowania sektora m.in. poprzez bezpośrednie dokapitalizowanie i udzielanie gwarancji publicznych¹³. Japońskie doświadczenia są warte prześledzenia zważywszy na skalę podjętych działań przez podmioty publiczne na przełomie XX i XXI wieku, gdy organy *resolution* musiały zmierzyć się z łącznie 161 procesami restrukturyzacji lub likwidacji banków spółdzielczych. Problemy finansowe wielu banków spółdzielczych często występowały jednocześnie, a sektor bankowości komercyjnej, przeżywający problemy po kryzysie na rynku nieruchomości, nie dysponował ani wolnymi środkami, ani skłonnością do przeprowadzenia akwizycji upadających podmiotów. W takich warunkach wsparcie publiczne wymagane było aż w 151 przypadkach (zob. rysunek 1).

Rysunek 1. Liczba podjętych działań przez DICJ w obszarze wsparcia finansowego dla sektora bankowego Japonii w latach 1992–2015

Źródło: BOJ: *Banking Crises and the Japanese Legal Framework*, 2017, s. 61.

¹¹ Kompetencje w obszarze mikroostrożnościowym zostały przeniesione z Ministerstwa Finansów do Banku Japonii na mocy art. 44 Ustawy Bank of Japan Act (Act No. 67 of 1942).

¹² Procedura Resolution została wdrożona do prawa japońskiego na mocy nowelizacji z czerwca 2013 r. ustawy Deposit Insurance Act (Act No 34 z 1971 r.), która to nowelizacja weszła w życie w kwietniu 2014 r.

¹³ IMF: *Japan's non-performing loan problem and financial reconstruction*, Dec. 2007, s. 4.

Najczęściej wykorzystywane przez DICJ instrumenty z obszaru *resolution* zostały przedstawione w tabeli 2. Historycznie dominowało objęcie przez organ *resolution* kontrolnego pakietu akcji w podmiocie w połączeniu z wymianą kadry zarządzającej¹⁴. W procedurze sanacyjnej wykorzystywano instytucję banku pomostowego (*bridge bank*), służącego objęciu aktywów i pasywów banku z problemami finansowymi, których nie można było szybko upłynnić na rynku bez ponoszenia przez wierzycieli nadmiernych strat. Wynikało to z tego, że szybka sprzedaż (*fire sale*) w procesie ratowania banków wiąże się z koniecznością zaakceptowania zdyskontowanej ceny sprzedaży w stosunku do ceny nominalnej i/lub ceny zakupu¹⁵. Mechanizm ten był najczęściej wykorzystywanym rozwiązaniem i stanowił 40% operacji dokonanych w procesach wsparcia.

Tabela 2. Wartość nominalna wsparcia udzielonego dla sektora bankowego Japonii w latach 1992–2015 w podziale na wybrane instrumenty, w JPY

Rodzaj instrumentu <i>resolution</i>	Wartość instrumentu <i>resolution</i> dla całego sektora finansowego	Liczba podmiotów bankowości spółdzielczej objętych instrumentem <i>resolution</i>
Wsparcie finansowe na bazie przejęcia akcji (w tym <i>bridge bank</i>)	19 038 mld JPY	n/d (wsparcie wyłącznie dla banków komercyjnych)
Zakup aktywów	11 052 mld JPY	25 banków spółdzielczych; 125 unii kredytowych
Dokapitalizowanie	12 386 mld JPY	25 banków spółdzielczych; 125 unii kredytowych
Kapitał partycypacyjny	658 mld JPY	Brak danych
Umorzenie pożyczek	4 mld JPY	Brak danych
Pożyczka pod zastaw aktywów	4 579 mld JPY	Brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BOJ: *Banking Crises...*, *op. cit.*, oraz Dane statystyczne BOJ (online) <http://www.boj.or.jp/en/statistics/index.htm/> (dostęp: 10.06.2018).

Jak to zostało przedstawione w tabeli 2, instrument typu *bridge bank* miał zastosowanie wyłącznie dla banków działających w formie spółki akcyjnej. Podmioty bankowości spółdzielczej historycznie nie były obejmowane tym instrumentem,

¹⁴ Szczegółowe informacje w zakresie narzędzi wykorzystywanych do realizacji procedury *resolution* w japońskim systemie bankowym zob. IMF: *Peer Review of Japan Report*, Dec. 2016, s. 44.

¹⁵ Podmiotem, który stał się bankiem pomostowym dla największych wierzycieli niepracujących sektora, była utworzona w 1999 r. spółka celowa Resolution and Collection Corporation. Dodatkowo w latach 2003–2007 funkcjonowała publiczna spółka – Industrial Revitalization Corporation of Japan – której celem działania było skupowanie portfeli kredytów z sektora bankowego.

gdyż konieczne byłoby poprzedzenie takiej operacji przeprowadzeniem procesu demutualizacji¹⁶. W praktyce DICJ nie posiada wielu narzędzi rynkowych umożliwiających przeprowadzenie procedury *resolution* w spółdzielni w sposób analogiczny do tej stosowanej wśród banków komercyjnych. Przed wdrożeniem koncepcji *resolution* w 2014 r., najczęściej stosowanym rozwiązaniem ratującym podmioty z obszaru bankowości spółdzielczej był zakup aktywów, wsparcie kapitałowe oraz udzielanie pożyczki pod zastaw aktywów przyjętych jako zabezpieczenie po cenie zbliżonej do nominalnej. Po wdrożeniu Bazylei III w DICJ opracowano dodatkowy instrument dedykowany bankom spółdzielczym, jakim jest kapitał preferencyjny, który ma podobne cechy do kapitału akcyjnego. Kapitał ten daje prawo głosu na walnym zgromadzeniu udziałowców w proporcji wynikającej z wartości udziałów do całości kapitału w przeciwieństwie do zasady: jeden członek – jeden głos, jaka obowiązuje w spółdzielniach. Narzędzie to stanowi znaczące przyspieszenie procedury *resolution* poprzez wejście w prawa właścicielskie przez podmiot dokonujący wsparcia kapitałowego. Potencjalni inwestorzy są zainteresowani objęciem kapitału preferencyjnego pod pewnymi warunkami, do których należy oczekiwanie wsparcia publicznego w formie bezpośredniego dokapitalizowania, bądź np. udzielenia wsparcia w postaci gwarancji.

Z perspektywy dwóch dekad działań w warunkach najpierw kryzysu, a później długotrwałej recesji gospodarczej, w praktyce pomoc publiczna stała się jedynym skutecznym środkiem służącym ratowaniu banków spółdzielczych. Z drugiej strony wart podkreślenia jest fakt, że w wielu przypadkach równoległe z pomocą publiczną członkowie zagrożonego upadłością podmiotu godzili się na jego dokapitalizowanie z dodatkowych dopłat. W ten sposób umożliwiono im utrzymanie kontroli nad instytucją oraz uratowanie przed konsekwencjami utraty płynności¹⁷. Z perspektywy polskiej praktyki *resolution* zasadne wydaje się ujęcie tego typu mechanizmów w planach *resolution*. Dodatkowe zaplanowane zaangażowanie spółdzielców może stać się istotnym elementem w zakresie wyznaczania minimalnego wymogu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji, które to będą każdorazowo wyznaczone przez Zarząd BFG w procesie akceptacji planów przymusowej restrukturyzacji¹⁸.

¹⁶ Proces demutualizacji został szerzej omówiony w niniejszej pracy w rozdziale poświęconym sektorowi spółdzielczemu Kanady.

¹⁷ DICJ: *Role of DICJ in the Orderly Resolution Framework*, Jun. 2014 r., s. 13–17.

¹⁸ Zgodnie z przedstawioną w dn. 21 lipca 2017 r. metodyką wyznaczania poziomu MREL i omówioną z bankami spółdzielczymi w ramach cyklu spotkań: Szczegółowe informacje na temat indywidualnie wyznaczonego minimalnego poziomu funduszy własnych i zobowiązań podlegających umorzeniu lub konwersji zostaną przekazane podmiotom w streszczeniach planów przymusowej restrukturyzacji, po ich przyjęciu przez Zarząd Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, źródło: (online) <https://www.bfg.pl/2017/08/03/spotkanie-z-bankami-spoldzielczymi-w-sprawie-mrel/> (dostęp: 15.06.2018).

2. Kanadyjskie doświadczenia w zakresie restrukturyzacji banków spółdzielczych

System bankowości spółdzielczej Kanady oparty jest na uniach kredytowych (*credit unions* oraz *caisse populaires*), które w warunkach kanadyjskich zwane są również bankami spółdzielczymi¹⁹. Rynek ten jest wewnętrznie mocno zróżnicowany, a poszczególne prowincje charakteryzuje znaczna specyfika lokalna. Przykładowo podmioty specjalizujące się w obsłudze sektora rolnego typowego dla stanu Saskatchewan są w niewielkim tylko zakresie porównywalne pod kątem profilu swojej działalności i ryzyka z nim związanego do charakterystyki banków spółdzielczych obsługujących przemysł ciężki w Albercie czy sektor usług w Kolumbii Brytyjskiej. Na różnorodność systemu wskazują dane z tabeli 3.

Osobnego omówienia wymagają unie kredytowe działające we francuskojęzycznych prowincjach Quebec i Ontario wchodzące w skład grupy Desjardins. Posiadane przez nie unikatowe, wieloletnie doświadczenia w kształtowaniu rynku oraz wysoka skłonność mieszkańców prowincji do działania w formie spółdzielni, umożliwiły rozwój grupy spółdzielczej o niespotykanych rozmiarach. Desjardins składa się z blisko 360 niezależnych kas, obsługuje przeszło 7 mln członków i zatrudnia prawie 46 tys. pracowników²⁰. Dzięki temu w prowincji Quebec sektor bankowości spółdzielczej odpowiada za 46% rynku według wartości zgromadzonych depozytów²¹. Aktywa grupy przekraczają 275 mld CAD, dzięki czemu Desjardins należy do ledwie kilku tak dużych podmiotów na świecie, dla których struktura własnościowa jest inna niż akcyjna. Informacje w zakresie udziału grupy Desjardins w prowincjach Kanady została przedstawiona w tabeli 4.

Za nadzór nad systemem bankowym Kanady odpowiada Urząd Inspektora Instytucji Finansowych (OSFI), który działa pod kontrolą Ministerstwa Finansów. Co ważne, kontrola w obszarze mikroostrożnościowym, jak i odpowiedzialność za prowadzenie procesu *resolution* dla banków spółdzielczych, została wydzielona z OSFI i delegowana na poziom poszczególnych prowincji. Banki spółdzielcze oraz unie kredytowe w Kanadzie podlegają regionalnym nadzorcom, którzy mają daleko idącą niezależność w sprawowaniu kontroli. Jest to zgoła odmienny model od obowiązującego banki komercyjne, dla których nadzór scentralizowano na poziomie krajowym. Wydzielenie nadzoru nad bankami spółdzielczymi na poziom lokalny stanowi znaczącą różnicę w stosunku do standardu jaki dominuje na świecie, gdzie nadzór nad sektorem bankowości spółdzielczej jest w pełni scentralizowany.

¹⁹ Tożsamość pojęcia unii kredytowej oraz banku spółdzielczego na rynku Kanadyjskim jest opisana m.in. na stronie internetowej jednej z wiodących instytucji tego rynku: YourCredit Union, patrz: (online) <https://www.yourcu.com/Personal/AboutUs/> (dostęp: 03.09.2018).

²⁰ (online) <https://www.desjardins.com/ca/about-us/desjardins/who-we-are/quick-facts/index.jsp> (dostęp: 02.09.2018).

²¹ Patrz: AMF: *Notice related to designation of Desjardins Group as a domestic systemically important financial institution*, Jun. 2013, s. 3.

Tabela 3. Dane rynkowe bankowości spółdzielczej w podziale na prowincje^a Kanady, zgodnie ze stanem na 31.12.2017 r.

Prowincja	Liczba mieszkańców stanu	Liczba banków spółdzielczych i unii kredytowych	Liczba członków banków spółdzielczych i unii kredytowych (mln)	Instytucja zrzeszająca	Procentowy udział mieszkańców prowincji w systemie bankowości spółdzielczej
Kolumbia Brytyjska	4,82	42	1,9	Central 1 Credit Union	39
Alberta	4,29	28	0,637	Credit Union Central of Alberta	15
Saskatchewan	1,16	49	0,475	SaskCentral	41
Manitoba	1,34	36	0,604	Credit Union Central of Manitoba	45
Ontario	14,19	96	1,394	Central 1 Credit Union	10
Nowa Funlandia i Labrador	0,53	9	0,054	Atlantic Central	10
Nowy Brunzwik	0,76	28	0,07	Atlantic Central	9
Wyspa Księcia Edwarda	0,15	9	0,053	Atlantic Central	35
Nowa Szkocja	0,95	28	0,15	Atlantic Central	16

a Terytoria Kanady, do których należą: Yukon, Nunavut oraz Terytoria Północno-Zachodnie zostały pominięte w analizie ze względu na ich marginalne znaczenie z perspektywy rynku bankowości spółdzielczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Credit Union Central of Canada: Annual Report 2017, Jun. 2018, oraz (online) www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-581-x/2018000/pop-eng.htm (dostęp: 03.09.2018).

Tabela 4. Dane rynkowe grupy unii kredytowych Desjardins, zgodnie ze stanem na 31.12.2017 r.

Prowincja	Liczba mieszkańców prowincji (mln)	Liczba banków spółdzielczych / unii kredytowych	Liczba członków banków spółdzielczych/unii kredytowych (mln)	Liczba Instytucji zrzeszających	Procentowy udział mieszkańców prowincji w systemie bankowości spółdzielczej
Quebec i Ontario	22,53	271	5,441	30	24
Manitoba i Nowy Brunswick	2,10	82	0,212652	3	10
Łącznie	24,63	353	5,653652	33	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Desjardins, *Annual Report 2017*, Jul. 2018, oraz (online) www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-581-x/2018000/pop-eng.htm (dostęp: 05.09.2018).

Model bankowości kanadyjskiej oparty jest na centralizacji funkcji w ramach zrzeszeń, które zostały wskazane w tabelach 3 i 4. W kwestii zapewnienia bezpieczeństwa system kanadyjski stanowi wzorzec, który może być wykorzystywany w ramach rozwoju IPS w poszczególnych krajach Europy. Historyczne spojrzenie na bardzo wysoką jakość kapitałów własnych oraz brak jakichkolwiek problemów z regulowaniem swoich zobowiązań, przy jednoczesnym wysokim poziomie efektywności funkcjonowania instytucji, mógłby sugerować, że model ten jest wart naśladowania²².

Na poziomie centralnym, gdzie procedura *resolution* prowadzona jest przez OSFI, od roku 1970 przeprowadzono 43 operacje, a ostatnią w 1997 r.²³ Działania centralne nie obejmowały bezpośrednio podmiotów należących do sektora bankowości spółdzielczej. Na poziomie prowincji realizowano poszczególne działania ratunkowe i *resolution*, będące w większości pochodną lokalnie występujących kryzysów gospodarczych. Najwięcej działań naprawczych podjęto w stanie Saskatchewan na przełomie lat 80 i 90. XX w. Wówczas przeprowadzono aż 50 restrukturyzacji z zaangażowaniem Komisji Finansowej Saskatchewan (Credit Union Deposit Guarantee Corporation). Z drugiej strony w stanie Quebec, w którym funkcjonuje omówiona wyżej grupa Desjardins, procedura *resolution* nigdy nie była stosowana przez Autorité de Marchés Financier. Analizując doświadczenia kanadyjskie, warte rozważenia

²² Przykładowo grupa Desjardins została uznana za czwarty najbezpieczniejszy bank Ameryki Północnej, jednocześnie wykazując zyskowność na poziomie porównywalnym z bankami komercyjnymi. Patrz: <https://www.desjardins.com/ca/about-us/desjardins/who-we-are/quick-facts/index.jsp> (dostęp: 04.09.2018).

²³ (online) <http://www.cdic.ca/en/about-cdic/resolution/Pages/history.aspx> (dostęp: 04.09.2018).

jest kształtowanie kompetencji nadzorczych i regulacyjnych dla banków spółdzielczych w sposób zróżnicowany, dostosowany do ich specyfiki.

W obszarze instrumentów *resolution* funkcjonuje bogate spektrum instrumentów, które różnią się w przypadku poszczególnych prowincji. Należą do nich m.in. wiarytelności zamieniane na kapitał (*convertible capital* – CoCos) i gwarancje oraz pożyczki dla podmiotów zagrożonych utratą wypłacalności. Najważniejszy i zarazem najmocniej obecnie dopracowywany jest proces demutualizacji polegający na przekształceniu spółdzielni w spółkę prawa handlowego. Demutualizacja może przebiegać w jednym z trzech wariantów: zmiany udziałów spółdzielców na kapitał akcyjny, fuzji spółdzielni z podmiotem o kapitale akcyjnym bądź przejęcia spółdzielni przez inny podmiot o strukturze kapitału akcyjnego. Celem procesu jest umożliwienie „wpuszczenia” strategicznego inwestora do banku spółdzielczego²⁴. Należy przy tym zwrócić uwagę, że zastosowanie części narzędzi z obszaru procedur *resolution*²⁵ możliwe jest wyłącznie po przeprowadzeniu przekształcenia formy prawnej. Proces ten, skuteczny dla ratowania banku bez użycia publicznych środków, ma jednak zasadnicze ograniczenie w możliwości zastosowania wobec podmiotów wirtualnych jakimi są IPS. Mają one specyficzną strukturę własnościową, dla której demutualizacja, w klasycznym jej ujęciu przedstawionym powyżej, nie ma zastosowania. Taka sytuacja występuje wówczas, gdy zrzeszenie składa się z niezależnych pod kątem prawnym podmiotów. Dla banku typu grupa Desjardins konieczne byłoby zastosowanie podejścia *resolution*, które nie może być ograniczone jedynie do całości instytucji jako takiej, ale wymagałoby spojrzenia wewnątrz struktury, tj. bezpośrednio do unii kredytowych oraz powiązań pomiędzy nimi²⁶. Problem wydaje się tym istotniejszy, że jest to największy pożyczkodawca i zarazem depozytariusz w prowincji Quebec. W przypadku wystąpienia problemów zastosowanie mechanizmów wsparcia finansowego z utworzonego funduszu *resolution* wydaje się bardzo ograniczone. Z perspektywy polskiej, gdzie IPS są w fazie rozwoju, zasadne jest wypracowanie narzędzi prawnych, które pozwolą nie tylko na ograniczenie ryzyka konieczności zastosowania procedury *resolution* wobec podmiotu zrzeszającego, ale przewidzą również działania, gdy środki zapobiegające okażą się być nieskuteczne.

Jak wskazują regionalne organy *resolution*, proces znalezienia strategicznego partnera może wiązać się z koniecznością wsparcia ze strony lokalnego regulatora (procedura *assisted merger*), zwłaszcza, gdy przejmowany podmiot jest istotny pod względem skali funkcjonowania. Dodatkowo w znalezieniu strategicznego partnera utrudnieniem jest niepewność na rynku finansowym, która zazwyczaj zbiega się w czasie z problemami podmiotu obejmowanego działaniami *resolution*. Rozwiązanie to jest tym trudniejsze do realizacji, im większy jest podmiot, wobec którego ma być zastosowane. W przypadku największych IPS lista potencjalnych nabywców skraca się do maksymalnie kilku podmiotów w skali kraju. W celu minimalizacji po-

²⁴ Cooperatives and Mutuals Canada., *Demutualization of Co-operatives and Mutuals*, 2015, s. 35.

²⁵ Patrz: NBP: *Resolution, czyli nowe podejście do banków zagrożonych upadłością*, 2015.

²⁶ International Association of Deposit Insurers, *op. cit.*, s. 134.

wyższego ryzyka, w czerwcu 2013 r. AMF zdecydowała o zaliczeniu grupy Desjardins do systemowo ważnych instytucji finansowych²⁷. Podobnie jak sześć pozostałych systemowo ważnych kanadyjskich banków komercyjnych, IPS jest zobowiązany nie tylko do utrzymywania podwyższonego bufora ochrony kapitału, ale przede wszystkim winien spełniać siedem dodatkowych kryteriów zapewniających podwyższenie bezpieczeństwa jego funkcjonowania. Wymogami tymi są: zwiększona kontrola „na miejscu” ze strony organu *resolution*; opracowanie planów restrukturyzacji i kontrolowanej likwidacji; wzmoczenie intensywności kontaktów na poziomie zarządnadzorca; podwyższenie standardów w zakresie modelowania ryzyka kredytowego, rynkowego i operacyjnego; poddanie się szczególnym zaleceniom ze strony nadzorczy; intensyfikacja współpracy z krajowymi i międzynarodowymi regulatorami; oraz obowiązkowe wprowadzenie cyklicznych *stress testów*. Z informacji AMF wynika, że kluczowy jest precyzyjny plan restrukturyzacyjny, zawierający szczegółowe zakresy działania do wdrożenia na wypadek wystąpienia czynników ryzyka spadku kapitałów własnych instytucji napotykającej problemy²⁸. Kluczowe jest, aby plan wchodził w życie automatycznie, wskutek wystąpienia z góry założonych, kwantyfikowalnych warunków (*trigger*). Gdy takie czynniki wystąpią, szybko wdrażane działania mają umożliwić sprawne przeprowadzania np. fuzji ze zdrowym podmiotem tak, żeby pomoc publiczna była minimalizowana. Problem może się pojawić, gdy jakieś elementy zostaną pozostawione do subiektywnej oceny i decyzji decydentów organu *resolution*. W tym sensie wdrożone, lecz na dzień dzisiejszy nieprzetestowane rozwiązania z zakresu automatycznych działań *resolution*, wydają się mieć istotne zalety, przy czym ewentualne wady pozostają nadal ukryte.

3. Sektor bankowości spółdzielczej w Kolumbii

Z punktu widzenia udziału w rynku sektor bankowości spółdzielczej w Kolumbii i w Polsce prezentuje się podobnie (por. tabela 5). I w Polsce, i w Kolumbii dominują też banki małe, a system silnych, centralnych instytucji nie został nigdy wykształcony²⁹.

Podobnie jak ma to miejsce w Polsce oraz Japonii, organem odpowiedzialnym za procedurę *resolution* jest fundusz gwarantowania depozytów, którym na rynku kolumbijskim jest Fogacoop³⁰. Zasadnicza różnica polega na tym, że instytucja ta jest dedykowana tylko do obszaru bankowości spółdzielczej³¹, a nie, jak ma to miejsce w przypadku Polski czy Japonii, dla całego sektora bankowego. Instytucja ta

²⁷ AMF, *op. cit.*, s. 1.

²⁸ International Association of Deposit Insurers..., *op. cit.*, s. 135.

²⁹ IMF: *Colombia. Technical assistance report-detailed assessment of observance of key attributes of effective resolution regimes for financial institutions. Pilot of the draft assessment methodology*, Dec. 2016.

³⁰ Skrót FOGACOOP pochodzi od nazwy L Fondo de Garantías de Entidades Cooperativas

³¹ Za zarządzaniem funduszem ubezpieczeń depozytów banków komercyjnych odpowiada Fondo de Garantías de Instituciones Financieras. Więcej na temat jego roli można znaleźć w: IMF: *Colombia. Detailed assesment of observance key attributes of effective resolution regimes for financial institutions*, Dec. 2016.

otrzymała wiele prerogatyw w obszarze procedury *resolution*, do których należą m.in.: wykup zobowiązań banku, wejście w rolę udziałowca, ustanowienie likwidatora oraz specjalistów niezbędnych do oceny i zarządzania kryzysową sytuacją, a także wyodrębnienie i zarządzanie częścią przedsiębiorstwa bankowego. Istotną cechą systemu wspieranego przez Fogacoop są specyficzne zasady przystępowania banków do systemu publicznej ochrony depozytów. Z jednej strony system jest obligatoryjny dla wszystkich banków spółdzielczych prowadzących działalność na terenie Kolumbii, ale z drugiej Fogacoop ma prawo odmówić członkostwa podmiotowi, pomimo że ma on stosowną licencję na prowadzenie działalności bankowej. Dzieje się tak w przypadku, gdy bank spółdzielczy nie spełnia wymogów określonych przez Fogacoop, zwłaszcza gdy nie ma zatwierdzonego przez Fundusz planu wykonalności w zakresie stabilności funkcjonowania podmiotu (*feasibility study*). Stanowi to pierwszy punkt kontrolny, do którego organ *resolution* ma możliwość odwoływać się w przyszłości, również gdy depozyty zgromadzone w danym banku spółdzielczym podlegają już ochronie. Z perspektywy polskiej trzeba odnotować, że Fogacoop prowadzi również bieżącą kontrolę podmiotów bankowych, a po zidentyfikowaniu potencjalnego ryzyka posiada mandat do zawarcia umów (*performance agreement*), które nakładają konkretne obowiązki na banki w zakresie koniecznych działań.

Tabela 5. Charakterystyka segmentu bankowości spółdzielczej w Kolumbii, stan na 31.12.2017 r.

Liczba instytucji	185
Liczba członków	2 813 273
Udział w rynku	5%
Liczba banków, które otrzymały pomoc państwową w celu utrzymania wypłacalności	24
Instrumenty <i>resolution</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Zakup wierzytelności • Zakup aktywów płynnych • Bridge bank • Objęcie udziałów • Wyznaczenie zarządu komisarycznego i/lub likwidatora

Źródło: opracowanie własne na podstawie: International Association of Deposit Insurers: *Resolution Issues for Financial Cooperatives- Overview of Distinctive Features and Current Resolution Tools*, 2018, s. 134.

Kolumbia jest przykładem kraju, w którym organ *resolution* ma bardzo szerokie kompetencje. Wynika to m.in. z bogatych doświadczeń lokalnego organu *resolution* we wdrażaniu również tych rozwiązań, które inni nadzorcy mają co najwyżej w katalogu działań przewidzianych, ale jeszcze nie zweryfikowanych w praktyce. Skuteczność nadzoru kolumbijskiego opiera się na sprawdzonych metodach pomiarowych. Sam Fogacoop deklaruje, że podstawowym narzędziem analizy ryzyka nie-

wypłacalności banku spółdzielczego jest tradycyjny model oceny ryzyka – CAMEL, biorący pod uwagę jedynie podstawowe parametry wskaźników finansowych, do których należą: adekwatność kapitałowa, aktywa, kompetencje menedżerskie, dochody, płynność oraz wrażliwość na ryzyka rynkowe. Żadne bardziej skomplikowane modele ekonometryczne nie są w warunkach kolumbijskich stosowane na szeroką skalę³².

Wśród mechanizmów, które historycznie były wykorzystywane do ratowania niewypłacalnych banków spółdzielczych, należały m.in. wykup portfeli kredytowych, w tym zwłaszcza kredytów mieszkaniowych i nieruchomościowych, udzielanie gwarancji spłaty zobowiązań oraz aranżowanie przejęć rynkowych. Fuze stanowiły podstawową formę wsparcia, zastosowaną w 16 spośród 24 planów restrukturyzacyjnych przeprowadzonych przez Fogacoop w latach 2001–2017.

Rynek kolumbijski stanowi dobry przykład funkcjonowania specjalistycznego, niewielkiego organu *resolution*, dedykowanego dla bankowości spółdzielczej. Został on wyposażony w narzędzia zarówno kontroli, jak i szybkiego reagowania. Jednocześnie lokalny ustawodawca nie zdecydował się na powołanie instytucjonalnego systemu ochrony, a oddolne zrzeszanie się banków spółdzielczych nie wystąpiło w szerszej skali.

Podsumowanie

Z perspektywy analizowanych rynków spółdzielczych widać, że dobrze funkcjonująca instytucja zrzeszająca banki spółdzielcze zapewnia, iż problematyczne banki uzyskują pomoc wewnątrz zrzeszenia, a tym samym pomoc publiczna przestaje być konieczna. Nie rozwiązuje to jednak problemu ewentualnej niewypłacalności samego zrzeszenia, którego ratowanie wydaje się niemożliwe bez wykorzystania publicznych środków. Dlatego tak istotne jest, aby w tym wypadku procedury przewidujące demutualizację instytucji centralnej były wdrażane szybko, jako pierwszy krok w realizacji planu *resolution*. Z drugiej strony doświadczenia jakie płyną z Japonii oraz Kolumbii wskazują, że pomoc publiczna udzielona upadającej instytucji w dłuższej perspektywie może okazać się efektywnym rozwiązaniem. Doświadczenia kolumbijskie pokazują, że zaangażowane publiczne środki były możliwe do odzyskania w całości w procesie restrukturyzacji. Przykład Japonii pokazuje też, że ratowanie banków spółdzielczych z publicznych środków, jeżeli połączone jest z właściwą reformą, może wprowadzić sektor spółdzielczy na ścieżkę wzrostu. W przypadku banków mniejszych proces *resolution* nie musi mieć tych samych celów i przebiegu, jak dla największych podmiotów działających na zasadach komercyjnych.

---

³² *Ibidem*, s. 62.

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte

AMF: *Notice related to designation of Desjardins Group as a domestic systemically important financial institution*, Jun. 2013.

BFG: *Resolution jako narzędzie stabilności finansowej, Bankowy Fundusz Gwarancyjny*, Mar. 2017.

Cooperatives and Mutuals Canada: *Demutualization of Co-operatives and Mutuals*, 2015.

Credit Union Central of Canada: *Annual Report 2017*, Jun. 2018.

BOJ: *Banking Crises and the Japanese Legal Framework*, 2017.

BOJ: *Financial System Report*, Oct. 2016.

COOP Coopératives et Mutuelles Canada, *Démutualisation des coopératives et mutuelles*, Oct. 2015.

Desjardins: *Annual Report 2017*, Jul. 2018.

DICJ: *Role of DICJ in the Orderly Resolution Framework*, Jun. 2014.

Fulton M., Faibairn B., Pohler D., *Credit Unions in Canada Design Principles for Greater Cooperation*, University of Saskatchewan, Saskatoon 2017.

International Association of Deposit Insurers: *Resolution Issues for Financial Cooperatives-Overview of Distinctive Features and Current Resolution Tools*, Jan. 2018.

IMF: *Colombia. Detailed assesment of observance key attributes of effective resolution regimes for financial institutions*, Dec. 2016.

IMF: *Japan's non-performing loan problem and financial reconstruction*, Dec. 2007.

IMF: *Peer Review of Japan Report*, Dec. 2016.

Koyama N., *Cross Border Resolution: Enhancement of International Norm and Key Accomplishments in Japan, 20 Years Of Financial Crisis: Strengthening Infrastructures For Crisis Resolution*, Jakarta 2018.

NBP: *Resolution, czyli nowe podejście do banków zagrożonych upadłościami*, 2015.

Norinchukin Bank: *The Cooperative System and the Cooperative Banking Business, Current state of the cooperative banking business and the norichunkin bank's role*, Mar. 2016.

Piechocińska-Kałużna A., *Zalety i wady wprowadzenia systemu ochrony w sektorze banków spółdzielczych w Polsce*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, zeszyt 4, Poznań 2017.

Shinkin Central Bank: *Annual Report*, Mar. 2018.

Walitza A., *Bankowość spółdzielcza w krajach pozaeuropejskich – Japonia*, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawa 2017, Tytuł monografii: Modele bankowości spółdzielczej na rynku europejskim i ich ewolucja w okresie pokryzysowym: wnioski dla Polski.

Ustawy i inne dokumenty prawne

Ustawa Bank of Japan Act (Act No. 67 of 1942).

Ustawa Deposit Insurance Act (Act No. 34 z 1971 r.).

Act on Emergency Measures for the Revitalization of Financial Functions, Act No. 132 of 1998.

Notice related to designation of Desjardins Group as a domestic systemically important financial institution, Autorité des marchés financiers, 19.06.2013.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dn. 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2015/59/EU z dn. 15 maja 2014 r. Bank recovery and resolution directive.

Nowelizacja/e z dn. 13 września 2015 r. Ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, 2000, Nr 119, poz. 1252 (tekst jednolity z dn. 19 października 2016 r. Dz.U., tj. Dz.U. 2016, poz. 1826).

Komunikat z 281. posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 3 listopada 2015 r. w sprawie uznania Systemu Ochrony Zrzeszenia BPS.

Komunikat z 288. posiedzenia Komisji Nadzoru Finansowego w dniu 22 grudnia 2015 r. w sprawie uznania Umowy Systemu Ochrony SGB.

Ustawa o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji z dnia 10 czerwca 2016 r., Dz.U. 2016, poz. 996.

Ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających z dn. 25 czerwca 2016, Dz.U. 2016, Nr 119, poz. 1252 (tekst jednolity z dn. 19 października 2016 r. Dz.U. 2016, poz. 1826).

Komunikat KNF w sp. udzielenia zezwolenia na utworzenie Polskiego Banku Apeksowego SA z dn. 21 listopada 2017 r.

Materiały internetowe

<https://www.bfg.pl/2017/08/03/spotkanie-z-bankami-spoldzielczymi-w-sprawie-mrel/> (dostęp: 15.06.2018).

<https://www.desjardins.com/ca/about-us/desjardins/who-we-are/quick-facts/index.jsp> (dostęp: 02.09.2018).

<https://www.yourcu.com/Personal/AboutUs/> (dostęp: 03.09.2018).

www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-581-x/2018000/pop-eng.htm (dostęp: 03.09.2018).

<https://www.pb.pl/stabilnosc-i-nowoczesnosc-938897> (dostęp: 04.09.2018).

https://www.researchgate.net/publication/265812277_Demutualization_of_Cooperatives_Reasons_and_Perspectives (dostęp: 05.06.2018).